

Nízká porodnost a břemeno péče. Jak může stát ženám ulevit?

Rozhovor s Klárou Kalíškovou

ČERVENEC 2024

LN: Hovoří se o tom, že důvodem nízké porodnosti je špatná ekonomická situace. Jak to vidíte vy?

Finanční důvody tam určitě jsou, nárůst inflace byl v posledních letech opravdu velmi dramatický. Přidáním peněz rodinám se ale tento problém nemusí úplně vyřešit. U evropských států s nízkou porodností se ukazuje, že v párech, kde panuje neshoda, zda mít další dítě, je to žena, kdo ho nechce. Děje se to především tam, kde ženy nesou velké břemeno péče – zůstávají s dítětem dlouho doma a jsou hlavními pečovateli. Ve státech s vysokou porodností jsou péče a domácí práce rovnoměrněji rozděleny mezi partnery.

LN: Jak tedy může stát ženám ulevit?

Buď může poskytnout externí služby, anebo víc zapojit muže a srovnat nepoměr neplacené práce v domácnosti. V České republice jdou v tomto ohledu peníze hlavně na daňové úlevy a dávky, největší z nich je rodičovský příspěvek, kde jsme v mezinárodním srovnání velmi štedří. Ale ve službách peníze chybí. Můžeme se bavit o dotování mateřských škol, dětských skupin a dalších typů předškolní péče. Ale dotýká se to i služeb pro starší děti, dostupnosti odpoledních družin, kroužků nebo lékařské péče.

LN: Obce argumentují tím, že výstavba školek je drahá a že stát na ně nevypisuje dotace. Studie ale ukazují, že i ekonomicky by se vyplatilo postavit víc školek, je to tak?

Před časem jsme počítali analýzu nákladů a výnosů, kolik stát stojí jedno dodatečné místo ve školce a kolik přinesou do veřejných rozpočtů daně a odvody maminek, které díky tomu mohou pracovat. Ukázalo se, že z hlediska veřejných rozpočtů se vyplatí rozšiřovat kapacity předškolní péče. Jenže obec není příjemcem těch daní. Takže výdaje jdou z jedné kapsy a příjmy do jiné. Dotační programy sice existují, ale třeba malé obce, které nemají

dobrou administrativní podporu, nejsou schopné připravit podklady a na dotace nedosáhnou.

Pokud chceme, aby se rodiče vraceli na trh práce trochu dřív, musí mít garanci toho, že pro dítě budou mít zajištěné hlídání. Mateřské školy jsou v tomto smyslu relativně neflexibilní, rozšířit jejich kapacity je velmi drahé a těžké, musí splnit velké množství požadavků na hygienu a prostory.

Dětské skupiny už jsou o něco flexibilnější, další možností je sousedské hlídání. V zahraničí je naprosto běžné, že když není dostatečná kapacita v jiných formách péče, rodina dostane třeba částečně placenou službu chůvy.

Dětských skupin v současné době přibývá poměrně hodně, ministerstvo práce a sociálních věcí na to hodně tlačí, byť kapacity stále nejsou dostačující. Jenže rodiče narážejí na to, že je to dražší než školka.

Ano, je to tak. Dětské skupiny se mají zaměřovat na mladší děti a péče o ně je bohužel vždycky o něco dražší. V zahraničí je to tak, že ceny jsou odstupňované podle věku dítěte a často i podle příjmu rodiny.

Aby se ženy aspoň částečně vrátily na trh práce, snaží se ministerstvo práce podporovat zkrácené úvazky pomocí slev. Ale maminkám se to mnohdy nevyplatí, protože pak musí platit dětskou skupinu. Co s tím?

Tady je prostor cenu předškolního vzdělávání diverzifikovat podle toho, jak dlouho tam dítě chodí. Můžeme mít jinou cenu za dopolední a celodenní docházku. Je ale potřeba pracovat i s velmi vysokými daňovými odvody a odvody na sociální a zdravotní pojištění z práce, protože pak se ty částečné úvazky opravdu nevyplatí.

Firmy si stěžují, že u podporovaných zkrácených úvazků jsou jen malé výhody a naopak přebujelá byrokracie, takže se to nevyplatí ani jim.

Sleva na pojistném pro zaměstnavatele je u některých skupin, jako jsou rodiče s malými dětmi, pět procentních bodů, což není málo. Ale je pravda, že vstupní fixní náklady spojené s tím, že začnou zaměstnávat lidi na částečné úvazky, můžou být pro firmy vysoké. Mít dva lidi místo jednoho bude vždycky o něco složitější a dražší. Na druhou stranu si myslím, že firmy potřebují získat zkušenost, že dva lidi na poloviční úvazek udělají často víc práce než jeden člověk na plný. Umět si vychovávat loajální zaměstnance zároveň může být pro firmy velmi dobrá investice.

Jak se stavíte k nedávnému návrhu lidovců zvýšit sociální odvody pro bezdětné starší 35 let?

Je zbytečné do systému zdanění, který už teď je dost složitý, přidávat další výjimku. Zvláště, když už podobné opatření, tedy slevu na děti, máme. Česká republika je jednou ze zemí, kde máme největší rozdíly mezi zdaněním bezdětných a rodin s dětmi.

Nemyslím si, že je dobrý nápad bezdětným přidávat další daňovou zátěž.

Navíc důvodů, proč lidé nemají děti, je celá řada a ne vždycky jsou dobrovolné. Jsou lidé, kteří nemohou mít děti, ale taky tací, kteří se starají o nemocné rodiče nebo sourozence. A už nemají ani finanční, ani časovou kapacitu si pořídit si vlastní děti.

Jaký vliv na porodnost může mít úsporný balíček?

Podle mě jde o tak obrovský balík různých nástrojů a úprav, že rodiny vůbec netuší, co to pro ně znamená. Jedná se o opatření, která většinou mají velmi malý dopad, jako třeba zavedení odvodu na nemocenskou, což je malá částka. Anebo jsou naopak opatření, jež mají výrazný dopad na velmi malou skupinu. Některé rodiny třeba velmi pocítí zrušení školkovného a omezení slevy na nepracující manželku jen do tří let věku dítěte. A samozřejmě to může snížit jejich ochotu mít další dítě.

Říkala jste, že máme jeden z nejvyšších rodičovských příspěvků. Od letošního roku se ještě o 50 tisíc zvýšil. Myslíte si, že to bude mít nějaký dopad na porodnost?

Máme jeden z nejvyšších rodičovských příspěvků, ale proto, že ho rozkládáme do strašně dlouhé doby, tak by spousta rodičů nesouhlasila, že jde o vysokou částku. Pokud je to na tři roky, je to jedenáct tisíc měsíčně. V zahraničí je tento příspěvek často procentem z předchozí mzdy, v některých zemích dokonce 100 procent. Ale je to třeba jen na rok. Padesát tisíc samozřejmě zní dobře, ale když se to rozpočítá do tří let, taková bomba to není. Podle mého názoru by se příspěvek měl zvyšovat s inflací. Ze zahraničí víme, že jednorázové navýšení pro děti narozené od nějakého data často vede k odsouvání porodů. A to může mít negativní zdravotní důsledky jak pro matku, tak pro dítě.

S kolegyní Alenou Bičákovou jste ve výzkumu, který nedávno otiskl prestižní vědecký magazín Journal of Population Economics, došly k tomu, že rok navíc doma s rodiči nepřinesl dětem žádná pozitiva. Pro děti rodičů s nižším vzděláním dokonce mohl mít i negativní dopad. O co se konkrétně jedná?

V roce 1995 došlo k reformě, kdy se pobírání rodičovského příspěvku prodloužilo ze tří let na čtyři roky. A velká část žen se tehdy rozhodla opravdu zůstat o rok déle doma. Byl na to tlak, společnost se otáčela zády k předchozímu režimu, kde bylo naopak časté, že děti chodily do jeslí. Ženy pak ale měly problém vrátit se na trh práce, byly více nezaměstnané. Jejich děti méně nastupovaly na vysoké školy a méně je i dokončovaly. Ve věku kolem 22 let ale nebyly ani v žádném jiném typu vzdělávání, ani neměly práci. V datech nevidíme ani to, že by v takhle nízkém věku zakládaly rodiny.

Proč tomu tak bylo?

Podle nás je to tím, že děti nastupovaly později do mateřských škol. Ze zahraniční literatury víme, že předškolní vzdělávání v tomhle věku je velmi důležité, obzvlášť pro děti z rodin s nižším socioekonomickým zázemím, které nemusí mít dobré návyky z domova.

Existují studie na to, kdy by dítě mělo nastoupit do skupinky nebo školky?

V nejnižším věku jsou nejdůležitější podněty od matky, ale později roste důležitost dalších vstupů. Často se hovoří o tom, že se to láme kolem 18. měsíce. Neznamená to, že má dítě v 18 měsících naskočit na pět dní v týdnu, devět hodin denně do jeslí. V zahraničí je mnohem častější, že dochází k pozvolnému přechodu. Ale už v tomhle věku může být pro děti prospěšné docházet do nějakého zařízení.

To je ale výrazně nižší věk než tři roky, které jsou v Česku běžné. Proč je tady pořád taková utkvělá představa, že dítě do předškolního zařízení dřív než ve třech letech dává leda tak krkavčí matka?

Do velké míry je to tím, že to tak dělají všichni. Nikdo nechce být ten první, kdo to zkusí. Přitom v zahraničí je to naprosto běžné. Je tam častější sousedské hlídání, kdy jedna maminka nebo babička hlídá třeba šest malých dětí. Myslím si, že někdy si maminky neuvědomí, že by to děti mohly zvládnout. Osmnáctiměsíční dítě už se přitom obslouží skoro samo. Dokáže se najíst, napít, hrát si.

Rozhovor je ke stažení z webu IDEA při CERGE-EI:

<https://idea.cerge-ei.cz/>

Chcete dostávat e-mailem informace o novinkách IDEA?

Napište nám na idea@cerge-ei.cz

Najdete nás také na FB a X

[@IDEA_ThinkTank](https://www.facebook.com/ideacerge)
